

Διδακτική της Ιστορίας

Μάθημα 4ο

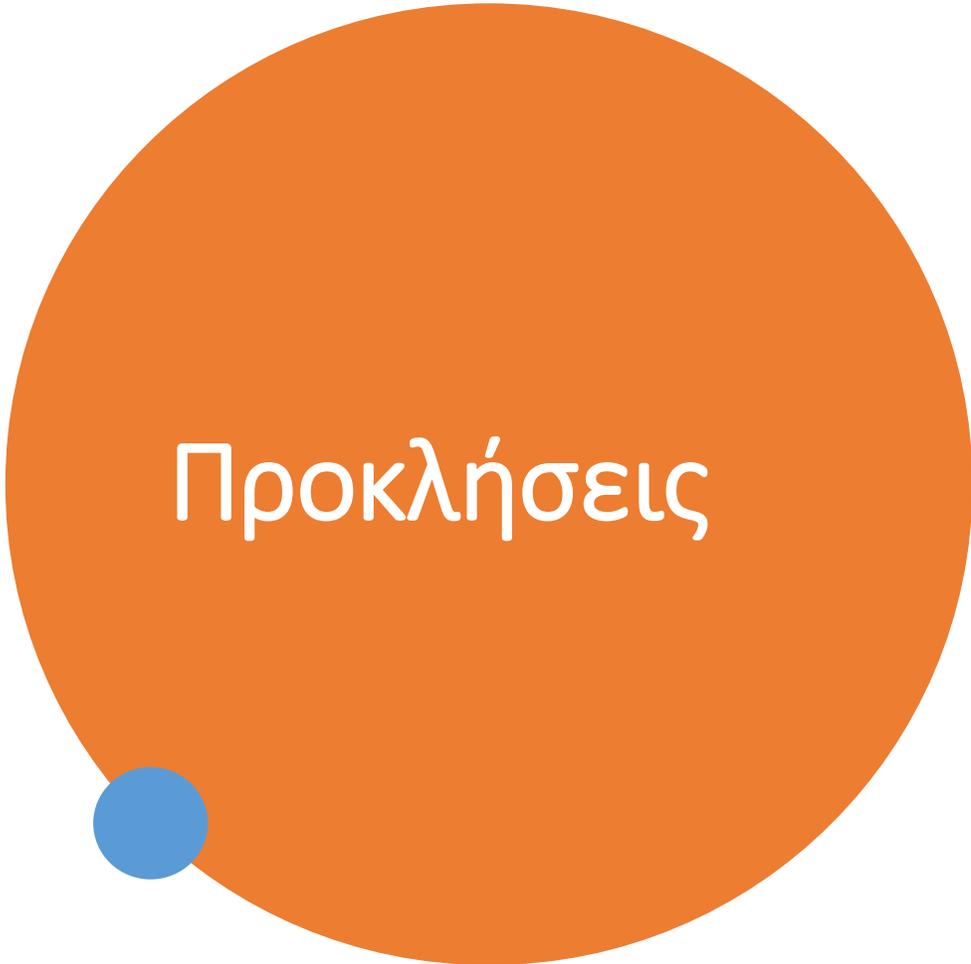
Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
Χειμερινό Εξάμηνο 2026

Ιστορικές πηγές «Οι βασικές κατηγορίες»

A. Πρωτογενείς: Στην πρώτη κατηγορία περιλαμβάνονται οι πηγές που προέρχονται από τη συγκεκριμένη υπό μελέτη ή έρευνα περίοδο του παρελθόντος. Τα αρχαιολογικά ευρήματα, νομίσματα, επιγραφές, απομνημονεύματα, φωτογραφίες, επιστολικά δελτάρια, πρακτικά συνεδριάσεων, επιστολές κ.λπ., ανήκουν στην πρώτη αυτή ομάδα.

B. Δευτερογενείς: Στη δεύτερη κατηγορία εντάσσονται όλες οι ιστορικές πηγές που ανασυνθέτουν ένα ιστορικό φαινόμενο, μια ιστορική περίοδο, ένα ιστορικό θέμα, στηριζόμενες στις πρωτογενείς πηγές. Τα περισσότερα ιστορικά συγγράμματα είναι δευτερογενείς πηγές καθώς και τα λογοτεχνικά ιστορικά έργα ή και τα εικαστικά έργα με ιστορικό περιεχόμενο.

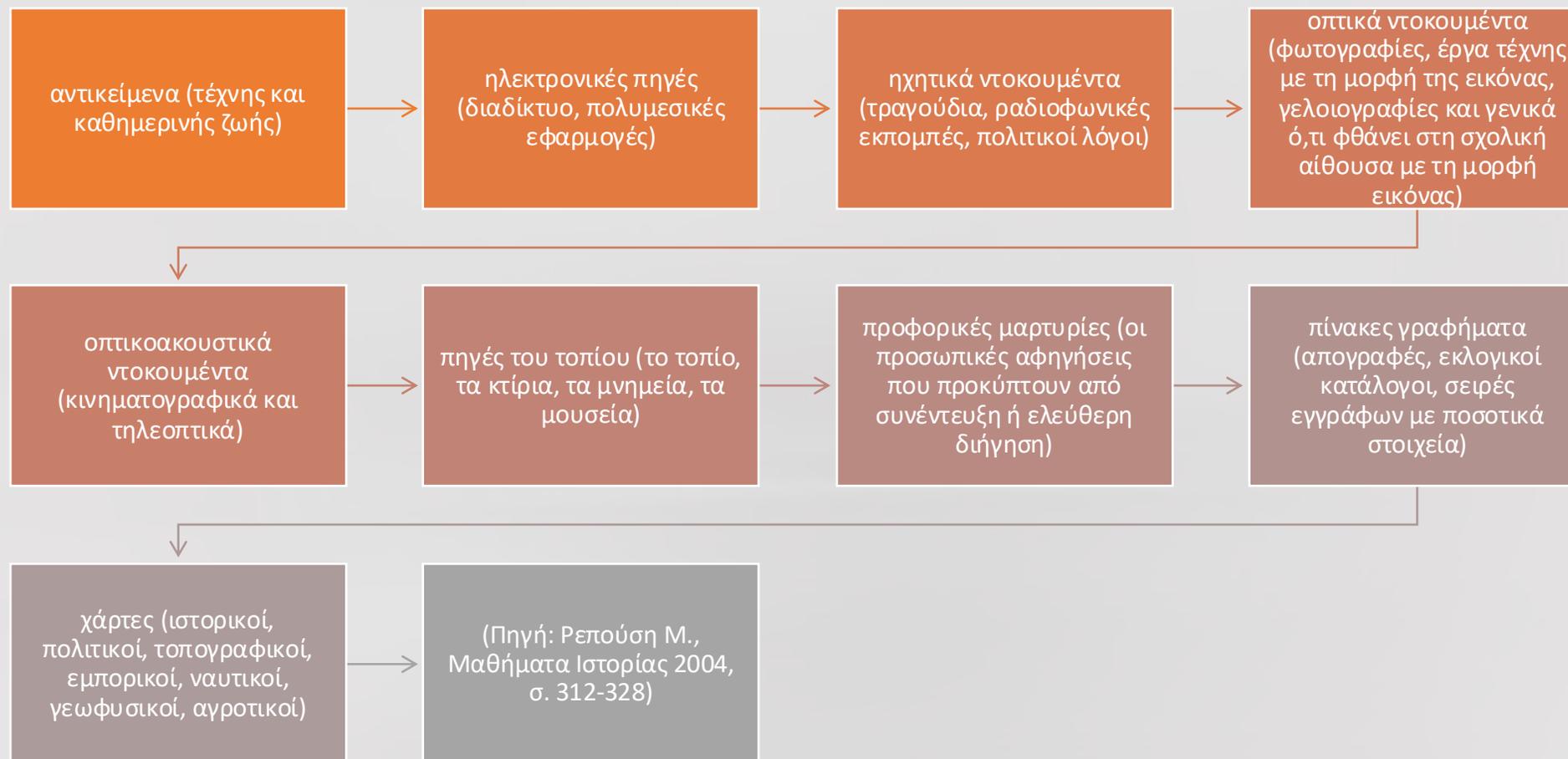
Γενικά, ό,τι έχει δημιουργηθεί ταυτόχρονα με το φαινόμενο στο οποίο αναφέρεται, είναι πρωτογενής ενώ ό,τι δημιουργείται υστερόχρονα από αυτό το φαινόμενο είναι δευτερογενής μαρτυρία.» (Ρεπούση, Μαθήματα Ιστορίας, 2004, σ. 311)

Προκλήσεις

- Διάσταση αξιοπιστίας και αντικειμενικότητας μεταξύ πρωτογενών και δευτερογενών πηγών
- Ωστόσο, οι πρωτογενείς πηγές είναι εξίσου ερμηνευτικά προϊόντα του φαινομένου που αναφέρονται
- Μια πηγή μπορεί να είναι πρωτογενής ή δευτερογενής, ανάλογα με τη χρήση της και τα ιστορικά ερωτήματα που της απευθύνονται
- Μια δευτερογενής πηγή ενέχει δύο χρόνους

Τα είδη:

αντικείμενα (τέχνης και καθημερινής ζωής)

Μουσειακά αντικείμενα και καθημερινά αντικείμενα από το παρελθόν

Απόψεις στον χώρο της ιστορικής εκπαίδευσης υποστηρίζουν ότι τα υλικά κατάλοιπα δίνουν «σάρκα και οστά» στο παρελθόν (Ρεπούση, 2004:314). Σύμφωνα με τον Shemilt (1987:49, όπως παρατίθεται στο Νάκου, 2009:30-31) «εάν ένα αντικείμενο είναι αυθεντικό είναι και αξιόπιστο, γιατί είναι ένα κομμάτι του παρελθόντος και όχι μια μαρτυρία για το παρελθόν. Τα αντικείμενα, όντας ανθεκτικά στο χρόνο, πείθουν τις μελλοντικές γενιές για τη ζωή στο παρελθόν».

- Τα υλικά κατάλοιπα «δεν νοούνται ως κάτι δεδομένο που βρίσκεται απέναντί μας, αλλά ως κάτι που διαμορφώνεται και μεταπλάθεται συνεχώς με τις πολύπλευρες ατομικές και κοινωνικές, βιωματικές, συναισθηματικές, διανοητικές, αισθησιακές και σωματικές σχέσεις που αναπτύσσουμε μαζί τους» (Νάκου, 2009:31), έτσι και σύγχρονες προσεγγίσεις στην ιστορική εκπαίδευση θεωρούν ότι τα υλικά κατάλοιπα, ως ιστορικές μαρτυρίες του παρελθόντος, είναι κοινωνικά νοηματοδοτημένα από τα υποκείμενα της διερεύνησης του παρελθόντος και αυτό συνεπάγεται την πολλαπλότητα των αναγνώσεων και των ερμηνειών τους (Νάκου, 2001:63. 2004:171).

- [...] το κλειδί στη χρήση τους είναι η σκέψη που οι μαρτυρίες γεννούν και η προσπάθεια των εκπαιδευτικών οφείλει να στοχεύει στην εκμετάλλευση των μαρτυριών στη βάση της ανάπτυξης των νοητικών δραστηριοτήτων των παιδιών για θέματα που αφορούν το παρελθόν. Το στοιχείο ότι οι μαρτυρίες αποτελούν το θεμέλιο της Ιστορίας εξασφαλίζει ένα δίκτυο υλικών που καθιστά δυνατή την καλλιέργεια της ιστορικής κατανόησης (Husbands, 2004:45-46).

- στον χώρο της ιστορικής εκπαίδευσης, οι γραπτές υλικές και άυλες πηγές χρησιμοποιούνται ως ιστορικές μαρτυρίες του παρελθόντος, υπόκεινται σε μεθοδολογική έρευνα με αναφορά την ιστορική εννοιολόγηση για να ερμηνεύσουν ως ιστορικές μαρτυρίες το ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο δημιουργήθηκαν (Ρεπούση, 2004: 314).

- Αν γίνει [το κατάλοιπο] κατανοητό σε σχέση με το ανθρώπινο και κοινωνικό πλαίσιο, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ιστορική πηγή και να ερμηνευτεί ως ιστορική μαρτυρία, βάσει της οποίας μπορούν να διατυπωθούν ιστορικές υποθέσεις ή συμπεράσματα για το παρελθόν. Είναι ένα κείμενο/αντικείμενο του 'πραγματικού' παρελθόντος, είναι ένα κατάλοιπο του παρελθόντος στο παρόν, είναι ιστορική πηγή και εν δυνάμει μαρτυρία για το παρελθόν και συγχρόνως είναι ένα εν δυνάμει τμήμα του 'ιστορικού' παρελθόντος. Συνεπώς, το περιεχόμενο της ιστορικής σκέψης συνδέεται με όλες τις διαφορετικές μεταμορφώσεις του καταλοίπου [...] (Νάκου, 2000α:45)

- «Η απόσπαση του αντικειμένου για τις ανάγκες της ιστορικής εκπαίδευσης, η ένταξή του στο διδακτικό περιβάλλον, είτε αυτό είναι στο σχολείο, όπου βεβαίως αυτό είναι εφικτό, είτε είναι στο μουσείο, σημαίνει τη δημιουργία μιας νέας ιστορίας, στην οποία εντάσσεται το αντικείμενο. Η ιστορία αυτή παραπέμπει στον χώρο, στον χρόνο, στη χρήση του αντικειμένου, στους ανθρώπους που το δημιούργησαν ή το χρησιμοποίησαν, στα υλικά του, στα αντικείμενα που το αντικατέστησαν, στους λόγους για τους οποίους διασώθηκε, καθώς και στους χώρους όπου φυλάσσεται. Όπως και τα λοιπά κατάλοιπα του παρελθόντος, τα αντικείμενα υπάγονται και αυτά σε μεθοδολογικές δοκιμασίες για να μαρτυρήσουν όσα πολύτιμα φέρουν από το παρελθόν τους» (Ρεπούση, 2004:314).

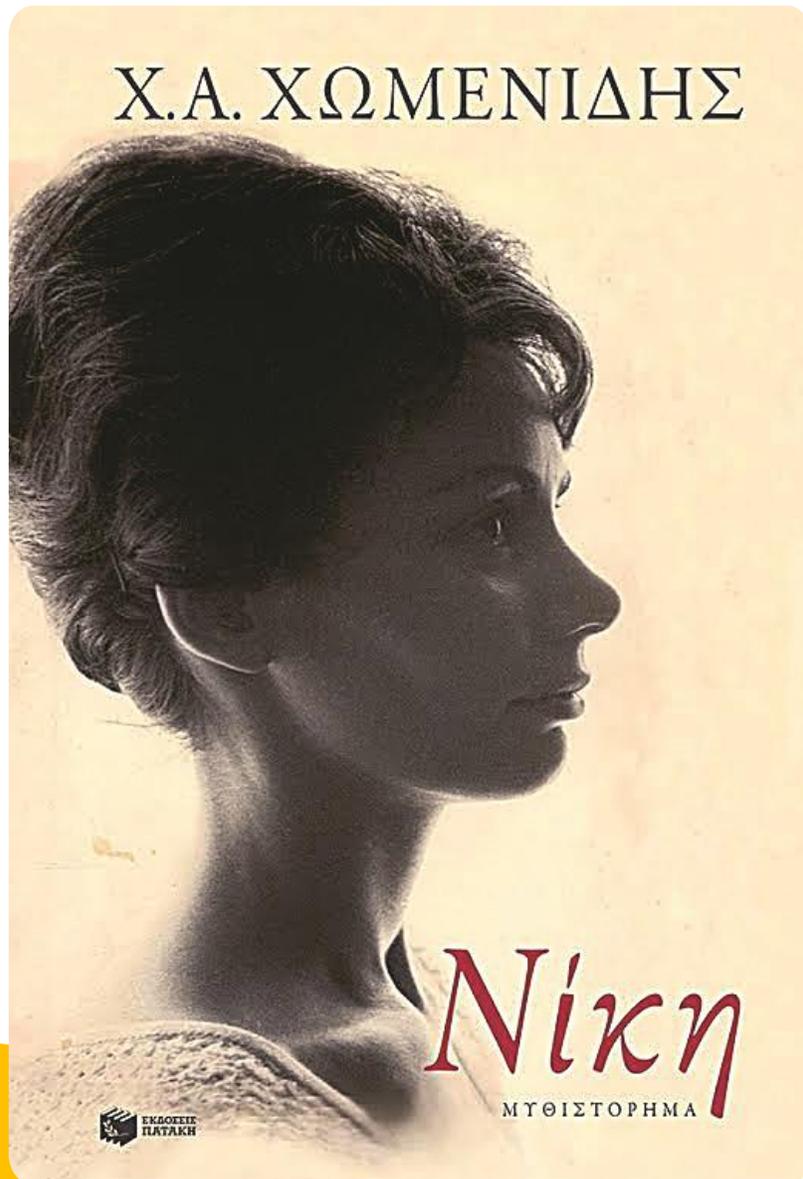
Γραπτές πηγές

Δημοσιευμένες γραπτές πηγές

Απομνημονεύματα, γενεαλογίες, ταξιδιωτικές εντυπώσεις, τουριστικούς οδηγούς, αφιερώματα, βιογραφίες, αλληλογραφίες, δημόσια έγγραφα, ιστορικές αφηγήσεις, λογοτεχνικά έργα, έργα τοπικών ιστοριογράφων, διδακτορικές διατριβές, αρθρογραφία

Αδημοσίευτες γραπτές πηγές

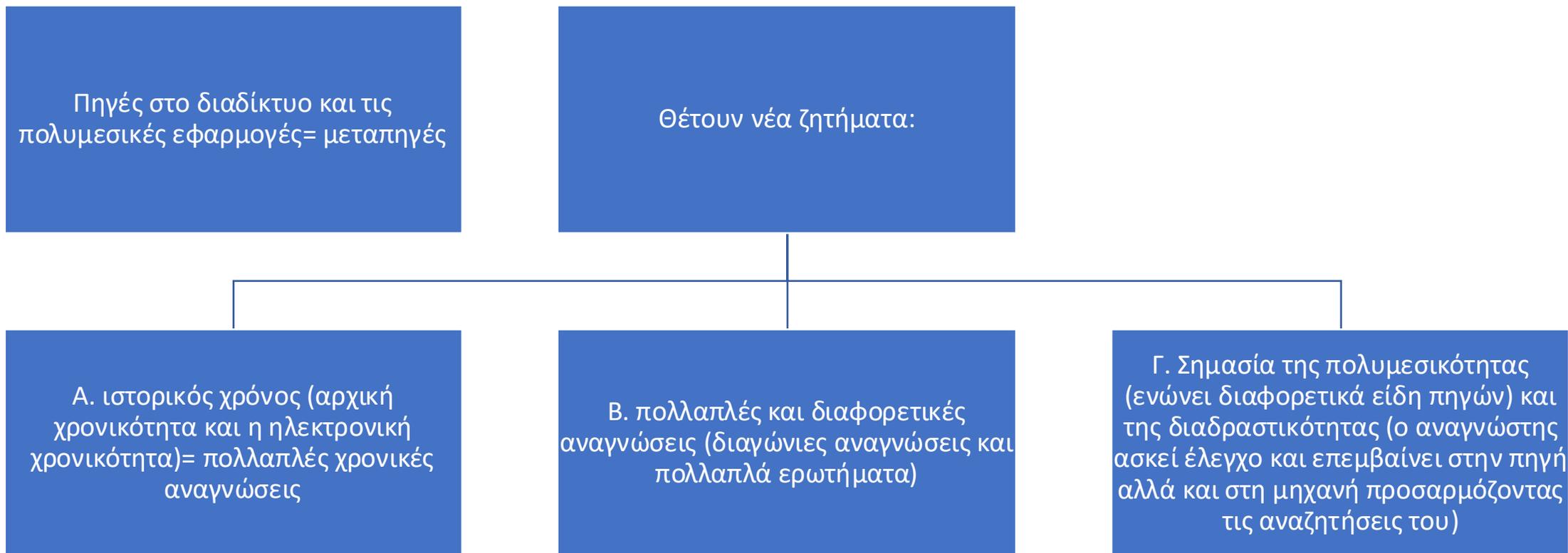
Κοινοτικά αρχεία, ληξιαρχικά βιβλία και έγγραφα, διοικητικά αρχεία, προσωπικά αρχεία, συμβολαιογραφικά έγγραφα, αρχεία επιχειρήσεων κ.ά.

Λογοτεχνία

- Ιδιαίτερο ιστορικό είδος τεκμηρίωσης
- Σκιαγραφεί το κλίμα της εποχής ωστόσο, όχι ως αντανάκλαση αλλά ως κατασκευή εικόνας.

Ηλεκτρονικές πηγές

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Α. Διακρίνω τις ηλεκτρονικές πηγές από τις υπόλοιπες και εκτιμώ τη σημασία τους	<ol style="list-style-type: none">1. Εντοπίζω τα χαρακτηριστικά των ηλεκτρονικών πηγών2. Καταγράφω τις πρόσθετες λειτουργίες
Β. Μαθαίνω τα είδη των ηλεκτρονικών πηγών	<ol style="list-style-type: none">1. Συσχετίζω το είδος της πηγής με την ηλεκτρονική διεύθυνση2. Εντοπίζω τους χώρους φιλοξενίας των ηλεκτρονικών πηγών
Γ. Μαθαίνω να διαβάζω την ταυτότητα της ηλεκτρονικής πηγής και να τη συνδέω με το περιεχόμενό της	<ol style="list-style-type: none">1. Διακρίνω τα στοιχεία ταυτότητας μιας ηλεκτρονικής διεύθυνσης2. Εντοπίζω τα στοιχεία του «πρόσφατου», του «επικαιρου», του «ανανεώσιμου»3. Εντοπίζω τις θεματικές κατηγορίες του ηλεκτρονικού τόπου4. Συνδέω τα στοιχεία της ταυτότητας με το δημιουργό του δικτυακού τόπου ή της πολυμεσικής εφαρμογής
Δ. Επισκέπτομαι τις ηλεκτρονικές πηγές που σχετίζονται με την ιστορία της πόλης μου	<ol style="list-style-type: none">1. Επιλέγω με βάση την πόλη. Καταγράφω το γενικό θεματικό πεδίο και τα επιμέρους θεματικά πεδία2. Επιλέγω με βάση το θέμα3. Οργανώνω το υλικό μου
Ε. Επιλέγω ηλεκτρονικές πηγές στη βάση κριτηρίων	<ol style="list-style-type: none">1. Η γλώσσα2. Η προέλευση3. Οι δυσκολίες4. Η δομή

ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ

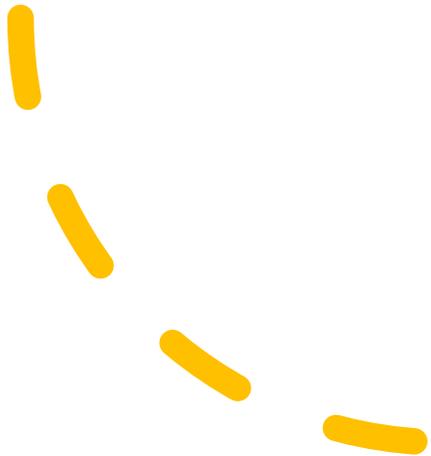
Τοπική ιστορία

ηχητικά ντοκουμέντα

(τραγούδια, ραδιοφωνικές εκπομπές, πολιτικοί λόγοι)

Ελληνικά επίκαιρα

<https://www.youtube.com/watch?v=LdbVrr8HjYM>

ΟΠΤΙΚΑ ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΑ

-
- φωτογραφίες, έργα τέχνης με τη μορφή της εικόνας, γελοιογραφίες και γενικά ό,τι φθάνει στη σχολική αίθουσα με τη μορφή εικόνας

ΟΠΤΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Α. Μαθαίνω τα είδη των οπτικών ντοκουμέντων	<ol style="list-style-type: none">1. Διακρίνω τα οπτικά από άλλα ντοκουμέντα2. Διευρύνω την έννοια του οπτικού ντοκουμέντου3. Επιλέγω τη φωτογραφία και μελετώ τα είδη της
Β. Μαθαίνω να αξιοποιώ τα οπτικά ντοκουμέντα ως ιστορικές πηγές	<ol style="list-style-type: none">1. Διαμορφώνω το πλαίσιο παρατήρησης2. Διαμορφώνω το πλαίσιο «ανάγνωσης»3. Ανακαλύπτω την οπτική γωνία του δημιουργού4. Αναδεικνύω το ρόλο του θεατή5. Συγκρίνω με το έργο ζωγραφικής
Γ. Συγκεντρώνω δεδομένα σε σχέση με το θεματικό πεδίο αναφοράς	<ol style="list-style-type: none">1. Ομαδοποιώ2. Τυπολογώ3. Ανάγω στην εποχή4. Συγκρίνω στη διαχρονία
Δ. Επεξεργάζομαι την έννοια της αλλαγής μέσα στο χρόνο	<ol style="list-style-type: none">1. Θέτω κριτήρια2. Τοποθετώ με χρονική σειρά3. Εντοπίζω τις αλλαγές
ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ	
Ιστορία της Εκπαίδευσης	

ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΑ ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΑ

κινηματογραφικά
και τηλεοπτικά

Κινούμενη εικόνα
ντοκουμέντο

Αφήγηση
ντοκουμέντο

Περιγραφή
ντοκουμέντο

Ιστορικά έργα

Δραματοποιημένα
ιστορικά έργα

ΟΠΤΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Α. Μαθαίνω τα είδη των οπτικών ντοκουμέντων	<ol style="list-style-type: none">1. Διακρίνω τα οπτικά από άλλα ντοκουμέντα2. Διευρύνω την έννοια του οπτικού ντοκουμέντου3. Επιλέγω τη φωτογραφία και μελετώ τα είδη της
Β. Μαθαίνω να αξιοποιώ τα οπτικά ντοκουμέντα ως ιστορικές πηγές	<ol style="list-style-type: none">1. Διαμορφώνω το πλαίσιο παρατήρησης2. Διαμορφώνω το πλαίσιο «ανάγνωσης»3. Ανακαλύπτω την οπτική γωνία του δημιουργού4. Αναδεικνύω το ρόλο του θεατή5. Συγκρίνω με το έργο ζωγραφικής
Γ. Συγκεντρώνω δεδομένα σε σχέση με το θεματικό πεδίο αναφοράς	<ol style="list-style-type: none">1. Ομαδοποιώ2. Τυπολογώ3. Ανάγω στην εποχή4. Συγκρίνω στη διαχρονία
Δ. Επεξεργάζομαι την έννοια της αλλαγής μέσα στο χρόνο	<ol style="list-style-type: none">1. Θέτω κριτήρια2. Τοποθετώ με χρονική σειρά3. Εντοπίζω τις αλλαγές

ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ

Ιστορία της Εκπαίδευσης

πηγές του τοπίου

- το τοπίο, τα κτίρια, τα μνημεία, τα μουσεία

ΠΗΓΕΣ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
A. Μαθαίνω τα είδη των πηγών του τοπίου	<ol style="list-style-type: none">1. Διακρίνω τις πηγές του τοπίου από τις άλλες ιστορικές πηγές2. Εντοπίζω τα χαρακτηριστικά τους
B. Μαθαίνω να εντοπίζω την πηγή στο περιβάλλον της πόλης	<ol style="list-style-type: none">1. Μαθαίνω τα γνωστά μνημεία της περιοχής μου2. Γνωρίζω τη θέση τους3. Τοποθετώ την πηγή του τοπίου στο χάρτη της πόλης
Γ. Αιτιολογώ τη χωροθέτηση	<ol style="list-style-type: none">1. Κάνω υποθέσεις για την τοποθεσία και τον προσανατολισμό της πηγής2. Επαληθεύω και αιτιολογώ
Δ. Ανακαλύπτω τις διαφορετικές χρονικότητες της πηγής του τοπίου	<ol style="list-style-type: none">1. Επιλέγω χρονικότητες με βάση την ιστορία της πόλης2. Αξιοποιώ άλλες πηγές για να καταστήσω αναγνώσιμες τις χρονικότητες της πηγής του τοπίου
Ε. Αξιοποιώ θεματικά την πηγή του τοπίου	<ol style="list-style-type: none">1. Επιλέγω θέμα2. Πραγματεύομαι το θέμα σε σχέση με την πηγή του τοπίου3. Πραγματεύομαι το θέμα σε συνδυασμό με άλλες πηγές
ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ	

Προφορικές μαρτυρίες

Ιστορία από τα κάτω

Άσκηση στην
ανακάλυψη της
υποκειμενικότητας,
της μεροληψίας και
της προκατάληψης

ΠΡΟΦΟΡΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Α. Μαθαίνω να ακούω την προφορική μαρτυρία	<ol style="list-style-type: none">1. Ελέγχω την άποψή μου για την αξιοπιστία της ιστορικής μαρτυρίας2. Ακούω τη μαρτυρία και κάνω υποθέσεις για τη στάση του μάρτυρα3. Δημιουργώ την ταυτότητα του μάρτυρα4. Εντοπίζω θέμα ή θέματα στη μαρτυρία
Β. Μαθαίνω να αξιολογώ το ιστορικό υλικό της προφορικής μαρτυρίας	<ol style="list-style-type: none">1. Ελέγχω την ταυτότητα του μάρτυρα2. Συνδέω το περιεχόμενο με την ταυτότητα του μάρτυρα
Γ. Μαθαίνω να συσχετίζω τις προφορικές με άλλες μαρτυρίες	<ol style="list-style-type: none">1. Ακούω τη μαρτυρία2. Καταγράφω τα δεδομένα που περιέχει σχετικά με το θέμα μου3. Συσχετίζω τις πληροφορίες που κράτησα με άλλες που αντλώ από άλλες πηγές
Δ. Μαθαίνω να λειτουργώ διορθωτικά στην προφορική μνήμη ή στην επίσημη ιστορία	<ol style="list-style-type: none">1. Γράφω την ιστορία με βάση την προφορική μαρτυρία2. Μελετώ και άλλες πηγές και ξαναγράφω την ιστορία
ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ	
Β' Παγκόσμιος πόλεμος, Κατοχή και αντίσταση	

Πίνακες και γραφήματα

Κατάλογοι, σειρές
εγγράφων, απογραφικά και
στατιστικά έγγραφα

Υπάγονται σε
εξειδικευμένες διδακτικές
προσεγγίσεις

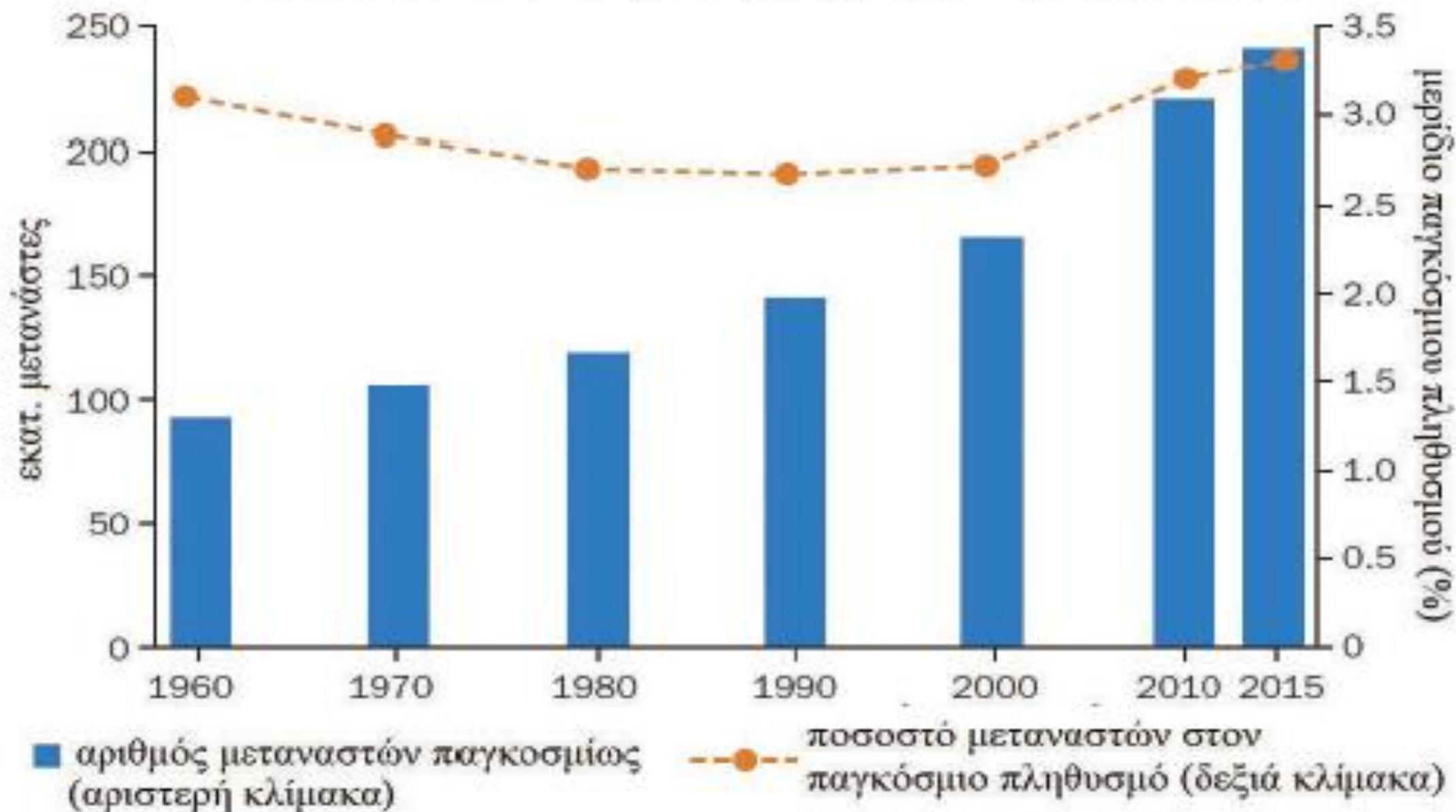
Πίνακας: τριπλή ανάγνωση

1^η ανάγνωση (αναζήτηση
και τον καθορισμό
προέλευση του προφίλ των
πινάκων και της φύσης των
αριθμών

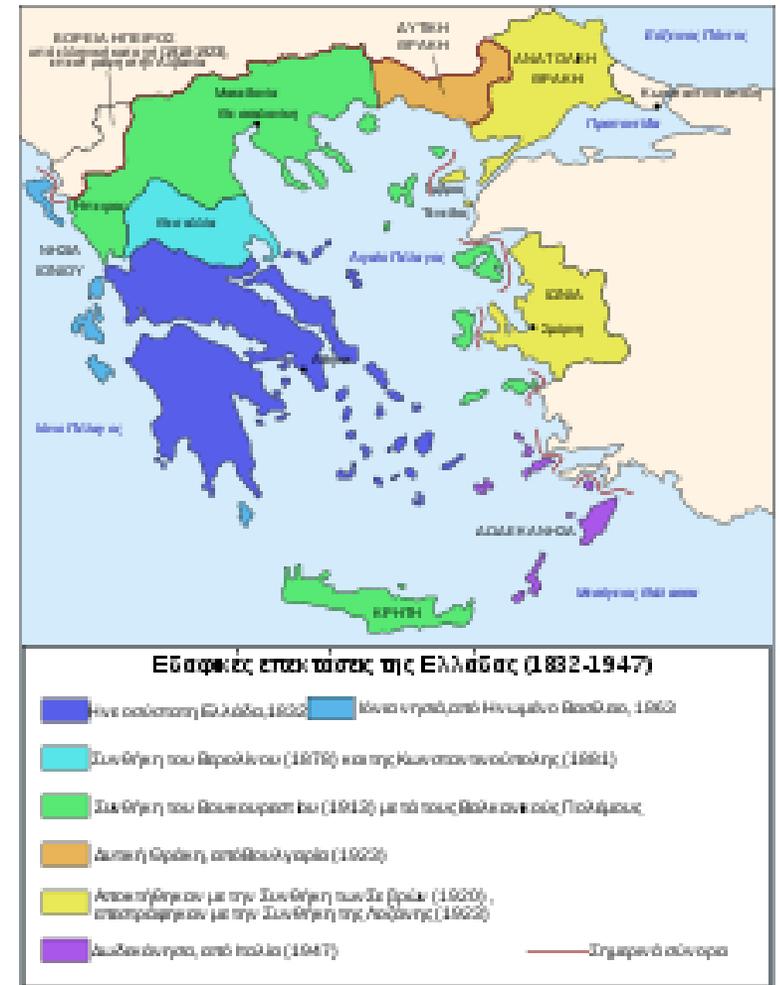
2^η ανάγνωση: επεξεργασία
δεδομένων για να
αποκτήσουν ιστορική
σημασία (συσχετίσεις και
αναλογίες) και συσχέτιση
δεδομένων από άλλες πηγές

3^η ανάγνωση: συσχέτισή του
με το ιστορικό θέμα και τα
ερωτήματα της τάξης

Μεταναστευτικές ροές παγκοσμίως, 1960-2015

Χάρτες (Ιστορικοί,
πολιτικοί,
τοπογραφικοί,
εμπορικοί, ναυτικοί,
γεωφυσικοί κ.ά.)-
στηρίζονται σε πηγές
για να διαμορφωθούν)

Γραπτές πηγές

- Γραπτός πολιτισμός από το 1300
- Προνομιακή χρήση τον 19^ο και 20^ο αιώνα
- Κειμενικές πηγές (ταύτιση με το κείμενο)
- Δημοσιευμένες και αδημοσίευτες

Τι έχουμε μάθει μέχρι εδώ;

- [Historian's Toolbox: Analyzing Primary and Secondary Sources - World History for Teens!](#)
- https://www.youtube.com/watch?v=f_yUD6elKWA&t=210s

Ανάγνωση και ερμηνεία
πηγών

Τριπλή ανάγνωση των
ιστορικών πηγών
(Ρεπούση, 2004)

1^η ανάγνωση

Με την πρώτη ανάγνωση τοποθετούμε τη μαρτυρία στο ιστορικό της πλαίσιο και μελετούμε την πρόθεση δημιουργίας

A. με ρητή και συγκεκριμένη πρόθεση δημιουργίας

B. χωρίς ρητή και συγκεκριμένη πρόθεση δημιουργίας

Ερωτήματα για την πρώτη ανάγνωση

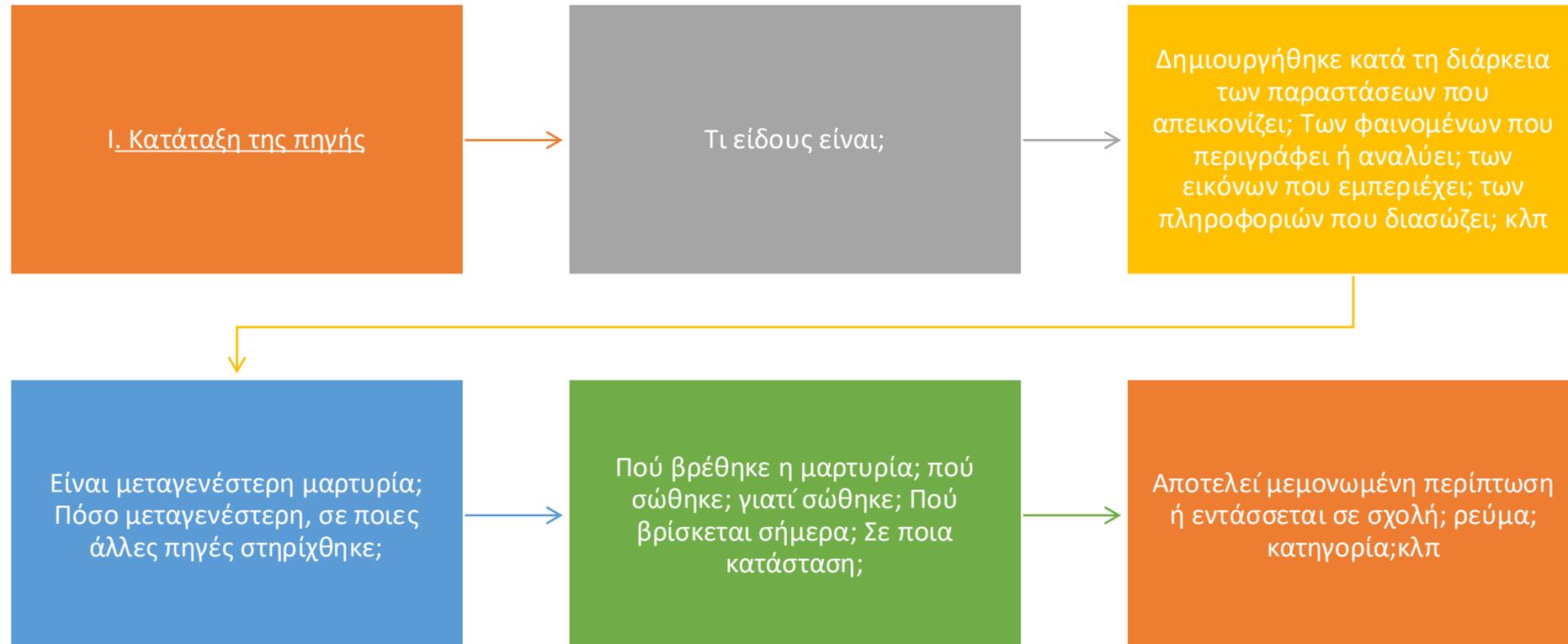
Ι. Τοποθέτηση της πηγής στο ιστορικό της πλαίσιο

1. Ποιος υπήρξε ο/η δημιουργός της μαρτυρίας και τι γνωρίζουμε γι' αυτόν/τήν;
2. Πού και πότε δημιουργήθηκε;
3. Ποιος υπήρξε ο σκοπός της δημιουργίας της;
4. Ποιο το κοινό στο οποίο απευθυνόταν και τι γνωρίζουμε γι αυτό;

2^η ανάγνωση

- Με τη δεύτερη ανάγνωση, προσπαθούμε να κατανοήσουμε το ρόλο της μαρτυρίας και τη συμβολή της στη διαμόρφωση ιστορικής γνώσης. Περιλαμβάνει γνωστικές διεργασίες κατάταξης της πηγής (μορφή, είδος, τύπος, χαρακτήρας), κατανόησης (εύρεση κεντρικού θέματος, άποψη του ημιουργού) και αξιολόγησης (θέση της μαρτυρίας στην εποχή της, σχέση της μαρτυρίας με άλλες συναφείς, επιρροή που άσκησε).

Ερωτήματα για τη δεύτερη ανάγνωση

I. Κατανόηση της πηγής

Ποιο είναι το θέμα που πραγματεύεται;

Ποιες είναι οι βασικές ιστορικές έννοιες που εμπεριέχονται και ποια η σημασία τους στο συγκεκριμένο χωρο- χρόνο;

Ποια είναι η άποψη του δημιουργού για το θέμα;

Ποιες αξίες ενυπάρχουν;

Ποια προβλήματα επισημαίνονται;

Ποιο αποτέλεσμα αναμένεται από το δημιουργό της πηγής;

II. Αξιολόγηση της πηγής

Πόσο χαρακτηριστική της εποχής της είναι η πηγή;

Πόσο γνωστή;

Υπάρχουν άλλες πηγές αυτού του είδους; Με τις ίδιες απόψεις; Με τις ίδιες ανησυχίες; με τα ίδια προβλήματα;

Διαφοροποιείται από άλλες πηγές της εποχής της;

Διακρίνεται προκατάληψη; μεροληψία; Προβάλλεται ως υποκειμενική; Ως αντικειμενική;

Διασώζει την άποψη των νικητών; Των ηττημένων; άλλων;

3^η ανάγνωση

Με την τρίτη ανάγνωση στηριζόμενοι στο ερευνητικό μας ερώτημα και στις πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν από τις πηγές, καλούμαστε να γράψουμε ένα κείμενο, όπου θα απαντήσουμε στο ερώτημα για συγκεκριμένο ιστορικό θέμα.
(Ρεπούση, 2004).

Μελετώ, παρατηρώ, υπογραμμίζω, σημειώνω, συγκεντρώνω ιστορικές πληροφορίες, κατηγοριοποιώ, συσχετίζω, υποθέτω επαληθεύω